

Fordrag på Norsk Kulturråds seminar i Tromsø 14.-15.10.13

Biret Ristin Sara, styreleder i Juoigiid Searvi

Joik

Juoigiid Searvi er en samisk organisasjon som jobber for å fremme, utvikle og bevare det tradisjonelle joikeuttrykket i hele det samiske området. Vi har medlemmer i Norge, Sverige, Finland og Russland, og vår organisasjon er grunnlagt i 1998. Samisk Kunstnerråd er ett fellesekretariat for sekretariat for Juoigiid Searvi, og samiske forfattere/teaterarbeidere/komponiser har sitt sete i Karasjok.

Hva er joik?

Joiken er en av de eldste musikkformene i Europa. Den er både tonemessig og innholdsmessig annerledes enn vestlige musikkformer. Joik omhandler både personer, dyr, steder osv. Joiken er en muntlig tradisjon som er blitt videreført fra generasjon til generasjon. Den er ikke bare en musikkform, men den er også en kommunikasjonsform.

Å joike er å uttrykke følelsene, og det er dermed knyttet et viktig psykologisk element til dette. Man kan joike i sinne, kjærlighet, glede osv. og dette kan bla. ha en slags terapeutisk virkning.

Personjoik:

Personjoiken er særegen på den måten at den er f.eks. direkte knyttet til en enkeltperson. Joiken og personen er på en måte ett, og man beskriver en person tonemessig og via tekst. Joiken er noen ganger også knyttet til bestemte steder og via joiken fremføres en historie om både beskrivelse av stedet og også hvordan området er brukt til daglig, og det fremføres en slags stedshistorie i joiken. Man joiker de områdene som man brukte, og områdene ble betraktet som ens egne, fordi man høstet av naturen der og brukte det som beitemark til egne dyr.

Joikens stilling i samfunnet idag:

Med forforskningen og kristendommens inntog forsvant også joiken gradvis i noen områder og døde ut, samtidig med språket. I noen områder ser ikke folk noe verdi eller mulighet i å bevare, videreføre eller selv praktisere denne musikkformen i sin hverdag. De har mistet tilknytning til sin egen urgamle musikkarvs opprinnelige form. Det er derfor et stort arbeid å revitalisere den igjen, om det i det hele tatt lar seg gjøre. Men det er opptil befolkningen selv i det området om de ser verdien og nytten av å ta tilbake dette uttrykket. Det ser ut til at det for noen grupperinger i den samiske befolkningen, er vanskelig å tilnærme seg eller å uttrykke seg på den tradisjonelle måten med joik. Det virker som om det er lettere å få kontakt med den moderne formen for joik, og dette har selvfølgelig bakgrunn i historien til det samiske folket. Det ble forbundet med synd å joike p.g.a. dens tilknytning til førkristen tro, og det at noaidien/ sjamanen brukte joiken i sitt virke. Det »synd» stempelen har fulgt joiken gjennom hundrevis av år, og er fremdeles i tema i forbindelse med joik.

Det er ulike stedsvisе utfordringer i dette arbeidet, fordi den tradisjonelle joiken står stekt i noen områder, og svakere i andre området og er helt borte fra noen plasser, sånn som på mange steder i de sjøsamiske områdene.

I sentrale samiske områder, som i indre Finnmark, har joiken en sterk stilling i dag, og barn og unge lærer seg denne kunsten, og den er akseptert. I Finland og Sverige har joiken tatt seg opp i den senere tid, og noen unge har begynt å joike, men det behøves fremdeles mye arbeid med dette. Den østsamiske joiken holder på å forsvinne, og det er bare noen eldre mennesker igjen som behersker denne joikeformen.

Joikens funksjon

Joikens stilling har endret seg fra tidligere samfunn. Tidligere levde joiken i nære relasjoner i dagliglivet og man hørte joiken daglig. Dette er ikke tilfellet mer. Joiken har flyttet seg mer til det offentlige rom via scenekunst, konserter, cd utgivelser og lignende. Dette gjør også at joiken må finne sin plass i det moderne samfunnet.

Joikens funksjon har endret seg i forhold til tidligere. I dag har joiken funksjon som tilhørighets- og identitetsskapende. Joiken er det samlende element for samene.

De ulike joikeformene

Joiken kan deles inn på mange måter sånn som det tradisjonelle som jeg har nevnt og da mener jeg uten instrumenter, og denne formen kan også ha instrumenter til. Joikens funksjon og uttrykk utvikles også i takt med samfunnet på lignende måte som språket endrer seg. Vi har fått ulike moderne joikeuttrykk, både popjoik og etnojoik, rappejoik o.a. og joik er blitt scenekunst. Det er lettere å formidle joike i ett moderne uttrykk enn i sin tradisjonelle form, fordi folk noen steder opplever at det kan være vanskelig å forstå kodene til tradisjonsmusikk. Derfor er det viktig å bevisstgjøre hva joikens funksjon er og hvordan den kan brukes.

Hva som er gjort:

- Mye joikemateriale finnes på ulike arkiv, som hos Tromsø Museum, Nrk, Siida Museum, Ajtte Museum og andre offentlige og private arkiv.
- 50 % fylkesjoiker stilling i Troms Fylke.
- Kunstneravtale med Sametinget som også omfatter joik.

Hva som mangler:

- Avklaring av rettigheter i forhold til tradisjonell joik.
- Det finnes ikke egne opplæringsinstitusjoner som har fullverdig opplæring i joik fra grunnen av, og dermed blir dette en musikkform som man må lære seg fra sine relasjoner og via forskjellige kortere kurs og lignende .
- arenaer for formidling
- Det bør forskes mer på joik
- Formidlingen bør styrkes, slik at tradisjonell joik får større mulighet for å ekspandere.
- opprette flere fylkesjoikstillinger i alle fylker i det samiske området i Norge. Det finnes idag bare en 50 % stilling for joik i Troms fylkeskommune.

- Etablere ett kompetansesenter for joik Vi har ikke egne institusjoner som jobber får å fremme og utvikle joik. Joiken er sporadisk med i plandokumentene til satsingene i de institusjonene som jobber med andre musikkformer, som for eksempel Scene Finnmark som er en fylkeskommunal satsing. Det burde vært et eget kompetansesenter for joik, hvor man jobber med bl.a. bevaring, formidling og forskning innen for denne musikkformen.

Utfordringer i dette arbeidet

- Verne om de ulike joikedialektene slik at den tradisjonelle joiken får mulighet til å utvikle seg, og ikke går tapt.
- Den tradisjonelle joiken har få arenaer hvor den "passer" inn, og det sies at joik trekker lite publikum, men dette er en musikkform som er like viktig som andre musikkformer, og den bør sikres respekt på lik linje med andre musikkformer.
- Det bør skapes større bevissthet om den tradisjonelle joikens betydning, både nasjonalt og internasjonalt, fordi dette er en helt særegen musikkform i våre områder.
- Bevare gamle joikeopptak i ulike arkiv på en forsvarlig måte, slik at dette materialet ikke går tapt, men at fremtidige generasjoner kan nyttiggjøre seg av det. Dette gjelder spesielt for de joikedialektene som utøves lite i dag. Joikematerialet i arkivene er verdifullt for de som i fremtiden har behov og ønske om å enten forske, bruke det i kunstnerisk virksomhet eller på annen måte ønsker å bruke denne kulturarven.
- Tilgjengeliggjøre for allmenheten det joikematerialet som finnes i ulike arkiv, slik at først og fremst familie og slektninger blir kjent med hvor dette finnes arkivert, og komme frem til ordninger slik at det blir lettere å få tilgang til det.
- Revitalisere de joikedialektene som ikke utøves idag, fordi dette er med på å berike den enkeltes liv, samt styrker identitet og tilhørighet.
- Synliggjøre de ulike joikedialektene, som finnes i de forskjellige samiske bosettingsområdene.
- Formidlingsbiten bør styrkes, slik at man når ut med dette til flere både nasjonalt og internasjonalt.
- Det er viktig å dokumentere denne kulturarven slik at vi bevarer det for fremtidige generasjoner.

Hvem (institusjoner, nettverk, grupper, enkeltpersoner) kan best følge opp det videre arbeidet

Sametinget, sentrale myndigheter, fylkeskommuner, kommuner, Norsk Kulturråd, Juoigiid Searvi, Riksscenen

Hvilke forventninger har dere til Kulturrådet og til Sametinget i arbeidet med immateriell kultur

Både sentrale og samiske myndigheter bør ta et større ansvar slik at den tradisjonelle joiken får bedre vilkår for å utvikle. Det bør avklares hva som skal gjøres og hvem som har ansvar for dette arbeidet.